

A fiatalok büntetés-végrehajtása

Lőrincz József könyvéről

A fiatalok büntetés-végrehajtása szerte a világon sajátos területet képez a büntetés-végrehajtáson belül, hiszen a fiataloknak a felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélését, büntetés-végrehajtási kezelését életkori sajátosságok indokolják. A kérdés, amelynek számos pedagógiai vonatkozása van, szorosan kapcsolódik a gyermek- és ifjúságvédelemhez is. Lőrincz József 1998-ban a Cito-ven Könyvkiadó gondozásában megjelent munkája – A fiatalok büntetés-végrehajtása – sem csak a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával foglalkozik (ahogy a könyv címéből gondolnánk), hanem a javítóintézeti nevelés kérdéskörével is.

A szerző művében az 1993-ban megvédett kandidátusi értekezésre alapozva, kiegészíti azt az azóta bekövetkezett változásokkal. A kötet öt fejezetből áll. Az első kettő a fiatalok büntetés-végrehajtásának hazai történetét dolgozza fel 1945-ig, a harmadik a nemzetközi tendenciákra összpontosít, a negyedik a fiatalok büntetés-végrehajtását az ötvenes évektől napjainkig (1997-ig) követi nyomon, az utolsó fejezet pedig javaslatokat tesz a fiatalok büntetés-végrehajtásának korszerűsítésére.

A múlt évszázad végének reformmozgalma hazánkban is jelentős fordulatot hozott a fiataloknak a felnőtt korúakétól megkülönböztetett büntetőjogában és büntetés-végrehajtásában. A kiegyezéssel kezdődött időszak a magyar börtönügy felfelé ívelő korszaka, ám – Lőrincz József szerint – a fiatalok büntetés-végrehajtásának modernizációja csak érintőlegesen történt meg. A könyv első fejezete 1910-ig tekinti át a fiatalok büntetés-végrehajtásának alakulását.

A hazai javítóintézeti nevelés – Nyugat-Európához képest jelentős késéssel – a Csemege-kódex megjelenése (1878) után vette kezdetét. Az első javítóintézetet 1884-ben létesítették Aszódon, ezt még négy intézet felállítását követte. (Az 1890-ben a lányok számára létrehozott rákospalotai királyi javítóintézet látképe a könyv belső borítóján látható.) Már a századvégen történtek törekvések a fiatalok fogházának létrehozására, s a Kassai Kerületi Fogház 1905-ben kezdte meg működését. 1908-ban a fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi kezelésére született törvény (az I. büntetőnovella). E jogsza-

bály és az 1909. évi végrehajtási rendelete a hazai viszonyok között elsőként törekedett pedagógiai tartalmú, személyiségformálásra irányuló végrehajtási rendszer kialakítására. A fiatalkorúak fogházbüntetésének szabályozása a kor legkorszerűbb külföldi példáit – az amerikai Reformatory- és az angol Borstal-rendszert – követte, a századfordulón kibontakozott úgynevezett patronázsmozgalom pedig hatékonyan segítette a fiatalkorúak utógondozását.

A fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának elvi és gyakorlati problémái a XX. század első felében (1910-től 1945-ig) című fejezet elsőként a fiatalkorúak büntetés- végrehajtása válságának okait elemzi. A néhány évvel korábban megszületett korszerű jogszabályok szellemiségét szolgáló beruházások megvalósítására, a megfelelő személyi feltételek kialakítására az állam már nem volt képes. A kialakult válság a háború és a forradalmak időszaka alatt továbbra is fokozódott. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtását ezt követően az „elszürkülés” és a „stagnálás” jellemezte. A húszas években öt állami és tizenegy magánintézet látta el a fiatalkorúak nevelését, a fiatalkorúak országos fogháza – a kassai intézet pótlására – Nyíregyházán létesült. A kötet írója úgy véli, „annak ellenére, hogy a Trianon utáni ország jelentős anyagi erőket fordított a kulturális élet felfrissítésére, ebből a gyermek- és ifjúságvédelem, a fiatalkorúak intézeteinek támogatása jóformán teljesen kimaradt”. A tárgyalt időszakra tehető a fiatalkorúak bíróságának létrejötte (1913-ban).

A könyv harmadik fejezete a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának nemzetközi tendenciáival foglalkozik. Lőrincz József ebben a gondolati egységben elsősorban a németországi Max Planck Intézet nagyszabású, csaknem félszáz országra kiterjedt összehasonlító vizsgálatára, illetve az erről készült összefoglaló munkákra támaszkodott. A szerző először a kriminálpolitikai reformirányzatokat ismerteti a XIX–XX. század fordulójának pozitívista kriminálpolitikájától kezdve a szankciórendszer átalakítására vonatkozó újabb törekvésekig. Ez az alfejezet tárgyalja többek között a treatment-ideológia kialakulását és későbbi válságát. A következő anyagrész a fiatalkorúakkal kapcsolatos igazságszolgáltatásban kialakult nemzetközi normákat (a pekingi szabályokat, az európai börtön szabályokat, a gyermek jogairól szóló egyezményt) veszi sorra.

A Max Planck Intézetben F. Dunkel vezetésével a nyolcvanas évek közepén lefolytatott vizsgálódások eredményeként általánosíthatóvá vált, hogy a különböző államok szabályozásában a fiatalkorú törvénysértőkkel szemben világszerte két fő kriminálpolitikai rendszer tekinthető uralkodónak, az úgynevezett ifjúságvédelmi és az úgynevezett igazságszolgáltatási rendszer. A fejezet harmadik anyagrésze bemutatja az irányzat főbb képviselőit és jellemzőit, illetve a fiatalkorúak szabadságának elvonásából adódó jogkövetkezmények és azok végrehajtásának áttekintő, összehasonlító vázlatát nyújtja.

A könyv negyedik fejezete a fiatalkorúak hazai büntetés-végrehajtását tekinti át az ötvenes évektől napjainkig. Noha a fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőjogi és büntetőeljárásai rendelkezéseket önálló jogszabály, az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet szabályozza, ez nem jelenti a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásának a felnőttektől való eltávolodását, sőt, éppen ellenkező irányú tendencia tapasztalható. A második világháború után az igazságügyi kormányzat a fiatalkorú foglyok elhelyezésére Cegléden (fiúk részére) és Kecskeméten (lányok részére) teremtett feltételeket. 1952-ben a büntetés-

végrehajtsanak a Belügyminisztérium hatáskörébe való kerülése számos negatív következménnyel járt. Többek között előtérbe került az elítéltek munkáltatásának a büntetés-végrehajtási szervezet kereteit meghaladó népgazdasági érdekeltsége. A fiatalok – döntően termelési szempontok alapján – Ceglédre és Kecskemétre Sátoraljaújhelyre kerültek, de itt sem maradtak sokáig, immár a forradalom után a Budapesti Országos Börtönben helyezték el őket.

Lőrincz József érzékletesen mutatja be a kriminológiai szemléletnek a hatvanas évek elejére tehető megjelenését a büntetés-végrehajtásban. (Ebben az időszakban, 1963-ban kerültek a fiatalok Tököldre.) Ezt követően a szerző részletesen elemzi a fiatalok büntetőjogi szankciórendszerét az

1961. évi Btk.-ban és novelláiban, ismerteti a fiatalok átnevelésének kriminálpedagógiai programját, a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását az 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelet szabályozásában. Ebből az anyagrészből végül az is megtudható, hogy a szakirodalom a hetvenes években miképpen ismerte fel az átnevelés korlátait.

A fejezet harmadik nagy gondolati egysége a fiatalok büntetés-végrehajtásának közelmúltbeli kérdéseit vizsgálja. Lőrincz József bemutatja a társadalmi, a politikai és a büntetőpolitikai tényezők együttes hatását, áttekinti a rendszerváltás előtti büntetés-végrehajtási szakirodalom kritikáját, utal a politikai változás okozta – be nem teljesült – várakozásokra, majd az 1993. évi XXXII. törvény hatásait tárgyalja. A szerző a magyar börtönügy állapotát az európai börtönügy három alapelveinek (a normalizálásnak, a nyitottságnak és a felelősségnek) tükrében jellemzi. Ezt követően átfogó képet ad a fiatalokkal szemben alkalmazható intézkedések és büntetések jogszabályi kereteiről az 1978. évi Btk.-tól a Btk. 1995. évi novellájáig. Ez utóbbi jogszabály (az 1995. évi XLI. törvény), mint ismeretes, jelentős új elveket és jogintézményeket vezetett be. A novella megerősítette a fiatalokkal szemben alkalmazható szabadságvonással járó szankciók végső eszköz jellegét, megszüntette a javítóintézeti nevelés határozatlan időtartamú való kiszabási lehetőségét, és lehetővé tette a fiatalok előzetes letartóztatásának javítóintézetben való végrehajtását.

Lőrincz József ezután külön-külön foglalkozik a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének és a javítóintézeti nevelésének a végrehajtásával. Az előbbi kapcsán ezt írja. „A nyolcvanas évek első felében a szabadságvesztésre ítélt fiatalok fogvatartotti létszám tartós emelkedése, az ezzel párhuzamos költségvetési támogatás fejlesztésének elmaradása a fogva tartás humán feltételeinek romlását eredményezte... A létszámnövekedés a sze-

mélyes tér beszűkülésével, az elitéltek agresszivitásának fokozódásával járt és a nevelő és nevelt folyamatos, személyes kontaktusának megszakadásához vezetett.” A könyv írója részletesen beszámol azokról a kedvező változásokról is, amelyek a kilencvenes években következtek be a fiatalok büntetés-végrehajtásában.

A kiadvány utolsó fejezete javaslatokat tartalmaz a fiatalok büntetés-végrehajtásának korszerűsítésével kapcsolatban. Lőrincz József szerint a fiatalok honi büntetés-végrehajtásának hatásrendszerét úgy kell átalakítanunk, hogy az a fiatalok számára a visszaélés kilátásait növelő készségek, jártasságok, erőforrások önkéntes fejlesztését kínálja. A szerző egy regionális igazságügyi hálózat kiépítését és egy új, korszerű felfogású (progresszív rendszerű) központi intézet kialakítását javasolja. A kötet irodalomjegyzékkel zárul.

Lőrincz József régóta kutatja a fiatalok büntetés-végrehajtását, e tárgykörben számos cikket, sőt könyvet is publikált.

A mű egyes részleteit, illetve azok korábbi változatát olvashattuk a Módszertani füzetekben, a nemzetközi kitekintés könyv alakban már megjelent (lásd a Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1992/1. számú kötetét), az 1945 utáni rész viszont (a szerző kandidátusi értekezését nem számítva) először látott napvilágot.

Indokolt Lőrincz József azon megoldása, hogy a fiatalok honi büntetés-végrehajtásának század eleji válsága kezdetét 1910-től számítja. Az első két „történeti” fejezetben a téma természetéből adódóan nagyobb szerepet kapott a fiatalok javítóintézeti nevelése, míg az ötvenes évektől napjainkig terjedő anyagrészben a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének végrehajtása a hangsúlyosabb. Ezen utolsó időszak elemzése nemcsak a fiatalok büntetés-végrehajtására, hanem a büntetés-végrehajtás egész szervezetére vonatkoznak, ezért is rendkívül fontosak.

A fiatalok büntetés-végrehajtása sarkalatos kérdéseinek – a felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélésnek, a büntetés-végrehajtási kezelésnek, a munkára nevelésnek, a foglalkoztatásnak, a nevelésnek és oktatásnak – vizsgálatát Lőrincz József következetesen viszi végig történelmi koronként. Elemzéseit mindig társadalmi keretbe ágyazza, mondanivalóját a büntetés-végrehajtás belső helyzetének ismerete gazdagítja.

A könnyebb visszakeresés érdekében a hatalmas jegyzetapparátus fejezetekre bontva került a kötetbe. Igencsak helyénvaló, hogy a szerző összefoglalásokat iktatott a fejezetek végére. A műből a téma régi és újabb szakirodalma egyaránt nyomon követhető. (Balogh Jenő, Kármán Elemér és mások vélekedéseit olvasván, e sorok írójában felmerült: jó lenne megjelentetni egy, a fiatalok büntetés-végrehajtásának történetét feldolgozó szöveggyűjteményt.)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy A fiatalok büntetés-végrehajtása című könyv az utóbbi évek egyik legfontosabb hazai börtönügyi szakmunkája, amely témáján túlmutatón érvényes és fontos megállapításokat tartalmaz a büntetés-végrehajtás egésze szempontjából is.